

Despre Epicleza Euharistică

Introducere

În cultul divin public al Bisericii Ortodoxe, *Epicleza* este rugăciunea de invocare a Sfântului Duh, întâlnită nu doar în cadrul Sfintei Liturghii, ca rugăciune specifică și tipică de chemare și solicitare a intervenției și lucrării dumnezeiești în vederea prefacerii darurilor, a elementelor de pâine și de vin în Trupul și Sângele Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, ci și în rânduila Sfintelor Taine și Ierurgii ca formulă sacramentală de sfințire și binecuvântare a omului și a naturii înconjurătoare care, împreună cu omul, tinde și ea progresiv spre o prefacere și transformare spirituală în drumul ei succesiv și ascendent spre perfecționare și desăvârșire, căci „potrivit făgăduințelor Domnului, noi așteptăm cer nou și pământ nou, în care locuiește dreptatea” (II Petru 3, 13). Având o importanță covârșitoare în viața liturgică a Bisericii și constituind un subiect dogmatic de actualitate, tema epiclezei și a comuniunii euharistice a fost adeseori pusă pe tapet în dialogurile și întrunirile ecumenice din țară și din străinătate¹.

Biserica Ortodoxă consideră comuninea euharistică și cultică o urmare firească a crezului și Tainelor comune, afirmând că unitatea de credință este baza și conținutul ei și menționând că nu putem împărtăși cu Iisus Hristos decât numai dacă îl mărturisim în deplinătatea Sa. Numai după ce se ajunge la o apropiere în credința și trăirea creștină, se vor dărâma zidurile despărțitoare. Atunci rugăciunile comune, actele de cult și comuniunea euharistică chiar, vor fi mai reale decât le pot face simplele întruniri exterioare. „Numai prin credința pleneră a Bisericii nedivizate, mărturisită în comuniune cultică prin Preoție și prin celelalte Taine, putem ajunge la împărtășirea cu Trupul și Sângele euharistic al lui Iisus Hristos.”².

Ritualul ortodox al acestei Sfinte Taine nu lasă nici un dubiu asupra rolului pe care-l au cuvintele de instituire, pe care mai detaliat le pronunță preotul în liturghia scrisă de Sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare. Acel „au dat sfinților Săi ucenici și apostoli zicând”... subliniază exact etapa de relatare în care încă ne aflăm în acest moment. Iar ceea ce urmează reprezintă cuvintele Mântuitorului, redată de sfinții evangheliști: „Luați, mâncați, zice Domnul” frângând pâinea, căci „acesta este trupul Meu care se frânge pentru voi, spre iertarea păcatelor” și „Beți dintru acesta toți, acesta este sângele Meu – al Legii celei Noi, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor” (Matei 26, 26 – 27; Marcu 14, 22 – 24; Luca 22, 19 – 29). Iar apoi „aducându-ne aminte, așadar, de această poruncă mântuitoare și de toate cele ce s-au făcut pentru noi – de cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi, de suirea la ceruri, de șederea cea de-a dreapta și cea de a doua și slăvita iarăși venire – ale Tale, dintru ale Tale, Ție-ți aducem de toate și pentru toate”, se roagă liturghisitorul, în numele întregii comunități (Liturghia Sf. Ioan).

Apoi, invocarea de trei ori a milostivirii divine: „Doamne, Cela ce ai trimis pe Prea Sfântul Tău Duh, în ceasul al treilea, Apostolilor Tăi, pre Acela, Bunule, nu-l lua de la noi, ci ni-l înnoiește nouă celor ce ne rugăm Ție”, arată credința Bisericii, că Mângâietorul, Care a fost trimis, nu încetează lucrarea pentru care a fost trimis, dar este nevoie de o înnoire a noastră pentru sesizarea și receptarea prezenței Lui harice, urmată de prezența Lui personală în actul de sfințire maximă, ce va urma.

¹ Arhim. Dr. Vasile Miron, *Studii de Teologie Liturgică și de Educație Religioasă*, E.I.B.M.B.O.R., București, 2005, pag. 175

² *Ibidem*, pag. 176

Toată doctrina ortodoxă, privind actul de prefacere a elementelor euharistice, subliniază rolul precumpănit al Sfântului Duh în această acțiune. Și în această Taină, colaborarea Persoanelor divine, datorită atât misiunii Lor convergente, cât și unicei lucrări a unei firi divine, se face simțită ca fiind una și diferită în efecte.

Persoana a doua – Logosul mântuitor, este cea care săvârșește jertfa – cea de pe Golgota și cea de pe altar. Dar Persoana a treia este cea care o desăvârșește, constituind-o fiind și sfințitorul, și o face din nou actuală în Euharistie. Misiunea săvârșirii Tainelor – în ceea ce ele înseamnă acțiune de sfințire a credincioșilor – revine Sfântului Duh. El preia actul îndumnezeitor realizat de Iisus Hristos și-l actualizează pe măsura prezentării subiectelor umane pentru a beneficia de el. „Cuvintele instituirii nu lucrează deci prin ele însele, în chip magic, spune Nicolae Cabasila, adică prin oricine sau oricum; ci în chip condiționat și mijlocit...” Epicleza este condiție sine qua non a sfințirii darurilor³. Înălțându-se la ceruri, Mântuitorul Iisus Hristos a lăsat Bisericii puterea care să-i ajute a îndeplini porunca dată de El la Cină: Aceasta să faceți întru pomenirea Mea... Și care este această putere? – se întrebă tâlcuitorul Sfintei Liturghii. Este Sfântul Duh, puterea care a înarmat de sus pe Sfinții Apostoli, după cum le-a spus Domnul Hristos: „Iar voi rămâneți în cetatea Ierusalimului, până ce vă veți îmbrăca cu putere de sus”, pentru că El este „Acela care operează în chip nevăzut prefacerea cinstitelor daruri; căci mijlocitorul este Același și atunci (adică în ziua pogorării) și acum (adică la Sfânta Liturghie). El este însuși Domnul”⁴.

Dar, „așa cum nu se poate face o distincție netă între acțiunea Logosului și cea a Duhului în Taina Botezului, sau în cea a Mirungerii, și în Sfânta Taină a Euharistice se găsesc întrepătrunse direcția către natura umană, realizată de Iisus Hristos în jertfa euharistică (urmare a celei de pe Golgota) și direcția către persoana umană, realizată în Taina euharistică de Sfântul Duh. În primul rând se distinge o acțiune de sfințire a elementelor materiale din Potir și prefacerea lor în Trupul Hristic: ea se datorează, cum spune Tradiția noastră, Persoanei Duhului Sfânt, același Care a și născut prima oară Trupul lui Iisus Hristos. Tot El s-a pogorât și a adumbrat pe Sfânta Fecioară, spre a forma Trupul lui Iisus Hristos. Tot El s-a pogorât la Cincizecime, spre nașterea trupului bisericesc al lui Iisus Hristos – Biserica; după ce Îl înviase din morți pe Domnul Iisus Hristos; și tot El se pogoară la fiecare liturghisire, în altarul bisericesc, spre a forma trupul euharistic al lui Iisus Hristos.”⁵

Este rolul Sfântului Duh, de a actualiza continuu, la cererea destinatarului, starea de jertfă a lui Iisus Hristos, cum Însuși Acesta ne-a promis din timpul vieții: „Iată, Eu sunt cu voi până la sfârșitul veacului” (Matei 28, 20). Este rolul Duhului, să mențină viața Trupului eclezial al lui Iisus Hristos, care este Biserica, adunat comunitar în jurul Euharistiei de pe fiecare altar. Și nu doar să mențină viața Bisericii, dar să o și sporească, ajutând ca accesul fiecărui pol de iradiere creștină, din fiecare membru al Bisericii, să însemne un ferment de creștere a aluatului din care face parte. „Creșterea personală a fiecăruia în putere și valoare înseamnă creșterea comunității în care este implicată fiecare persoană purtătoare a harului divin, după cum profunzimea de haruri a comunității sporește capacitatea de proliferare a potențialului haric al fiecăruia”⁶. Dar potențialul haric al comunității nu este numai suma rezultată din potențialul personal al tuturor, ci el mai este și revărsarea energiei divine, activă în relația dintre membrii comunității. Această prezență relațională ajută fiecăruia să se simtă mai deplin el însuși în comunitatea de credință, primind de la fiecare și dând fiecăruia. Comunitatea dintre cei prezenți, fizic sau spiritual, este ea însăși un deziderat, dacă nu o condiție, a împlinirii Tainei. Acel „să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim” Sfânta Treime arată scopul pentru care să ne adunăm în Biserică.

³ Pr. Prof. Ene Braniște, *Explicarea Sfintei Liturghii*, după Nicolae Cabasila, București, 1943, pag. 99

⁴ *Ibidem*, pag. 81

⁵ Anca Manolache, *Sfintele Taine în Viața Bisericii*, Editura „Renașterea”, Cluj Napoca, 2004, pag. 52

⁶ *Ibidem*, pag. 52

Fără îndoială, nedesăvârșirea noastră, a fiecăruia, văduvește comunitatea ce acel minus al păcatului din noi. Dar prezența noastră acolo este tocmai exprimarea trebuinței noastre imperioase de a umple acel gol, prin binecuvântarea prezenței lui Dumnezeu, care acolo se prezintă personal, și nu în altă parte. Pentru aceea ne aflăm acolo, ca jertfind împreună cu Iisus Hristos și persoana noastră, să intrăm la Tatăl. Iar la Dumnezeu suntem asigurați că intrăm prin Cuminecarea Sfântă. Taina adunării noastre în Iisus Hristos. „Neputința unei separări complete între Euharistia ca Jertfă și ca sacrament de care se împărtășesc credincioșii, are în Ortodoxie ca efect și faptul că credincioșii trăiesc jertfirea sau predarea lor cu Iisus Hristos lui Dumnezeu, nu atât ca act purtător de tristețe pentru păcat, ci ca un act de bucurie, cum accentuează Sfântul Chiril din Alexandria... Este bucuria elanului de a sparge zidurile individualismului și de a ieși în larg, în Dumnezeu, în ambianța comunitară”⁷. Căci persoana umană, pe care o cultivă Duhul, nu se întregeste ca atare decât în comuniunea asigurată de atracția unicului trup al lui Iisus Hristos.

Chiar simbolismul cu care este prezentată alegerea celor două elemente – pâinea și vinul – în teologia Euharistiei cuprinde adevărul etern al esenței comunitare a omului. Comunitar ca și Treimea Sfântă, omul este copărtăș la pâinea vieții din care se cuminecă, simbol al unității naturii umane. Acesta este și rostul aducerii de către credincioși a darurilor în pâine și în vin, cele în care se va întrupa Iisus Hristos: „Noi afierosim lui Dumnezeu aceste daruri ca pe o pârgă a vieții noastre pământești, fiindcă ele constituie hrana și băutura prin care se întreține și se simbolizează prin excelență viața noastră trupească”⁸; Căci, „roadele pământului și cărnurile sunt o hrană comună și celorlalte animale, iar nu proprie numai omului; ...pâinea și vinul însă sunt o hrană exclusiv și specific omenească, fiindcă numai omul își prepară singur făina din grâu și vinul din struguri, prin osteneala mâinilor sale” – spune Nicolae Cabasila, care în continuare dă și explicația aducerii darurilor noastre. „Deci contradarul fiind viața, și darul nostru trebuia să fie întrucâtva viață... Căci El Însuși a poruncit să se aducă pâine și vin și tot El dă în schimbul acestora pâinea cea vie, și paharul vieții cele veșnice...”⁹.

Dar schimbul de daruri între Dumnezeu și „chipul” Său se petrece și pe alt plan. „Omul dăruiește odată cu pâinea și cu vinul, însuși adâncul inimii lui. Nimeni nu se va duce la altar cu pâinea, pentru pâine, ci cu o arzătoare dorință de a comunica ceva lui Dumnezeu și de a-I cere o împlinire pentru sine. În acea mână întinsă către Dumnezeu stă dăruirea aceluși suflet către Stăpânul lui. Iar pe lângă acest moment, învățătura Bisericii mai accentuează și acceptarea suferințelor din partea omului, deschiderea lui către suferința altuia, regretul pentru păcatele sale și depășirea lor prin rugăciune și pregătirea pentru primirea Tainelor”¹⁰. În aceasta constă și jertfirea omului în launtrul Bisericii. „Jertfirea constă în fond, în depășirea stării de sine, în ieșirea din închisoarea egoismului...; este deschiderea generoasă apropiului eu și acceptarea Eu-lui divin de nesfârșită generozitate...; între aspectul de jertfă și cel de sacrament al Euharistiei nu se poate face o separație strictă: a oferi înseamnă totodată a primi... Prin împărtășirea credincioșilor este pus în valoare aspectul de sacrament al Euharistiei, dar nu în mod exclusiv; ...ei se împărtășesc din jertfa pe care au adus-o și care s-a sfințit prin aceasta, ca să se sfințească și ei. Dar ei se sfințesc întrucât își însușesc și dispoziția de jertfă a lui Hristos”¹¹.

Se întrevide în această înțelegere caracterul strict al ideii de necesitate, de utilitate al jertfei. Acțiunea perfecte, deplinei dăruiri este implicată cu necesitate în aceea de jertfă, care

⁷ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Euharistiei*, în rev. „Ortodoxia”, nr. 3/1969, pag. 356

⁸ Anca Manolache, *Op. cit.*, pag. 53

⁹ Pr. Prof. Ene Braniște, *Op. cit.*, pag. 81

¹⁰ Pr. Dr. Gheorghe Ispas, *Euharistia – Taina Unității Bisericii – Aspecte teologice și practice*, Editura

„Basilica” a Patriarhiei Române, București, 2008, pag. 78

¹¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Op. cit.*, pag. 354

însă o include și pe aceea de suferință. Dar nu se poate confunda ideea de suferință cu cea de jertfă, decât cu adaosul acela maximal al sacrului. Un „sacrificiu” este o dăruire sfântă. Jertfire este desigur suferința, căci suferința însăși este Darul, însă un dar cu semnificația sfințirii – care are sensul bivalent: al sfințirii celui ce dă și al celui pentru care se dă. Or, Euharistia este supremul Sacrament, dătător de sfințenie, în sensul cel mai deplin al acestui înțeles, dându-se Sfințenia însăși, în Dragostea însăși – care este Însuși Dumnezeu. Și este „sacrificiu” pentru că este dar. Și este darul suprem; pentru că este acțiunea jertfitoare a lui Dumnezeu, cu maxima eficacitate a ridicării la Sine a destinatarului iubirii Sale – Omul¹².

I. Epicleza din punct de vedere dogmatic

Epicleza este de origine divină: „Eu voi ruga pe Tatăl și El vă va da un alt Mângâietor” (Ioan 16, 16), spune Mântuitorul Apostolilor Săi. Înălțat de-a dreapta Tatălui, Iisus Hristos – Marele Preot continuă mijlocirea Sa preoțească și epicleza Sa permanentă pe lângă Tatăl, făcând din Biserică locul Cincizecimii perpetue. Duhul Sfânt continuă, în acest fel, prin Biserică acțiunea Domnului Iisus Hristos de a recapitula, de a modela toată creatura, de a o conduce la împlinirea ei, căci Biserica actualizează Cincizecimea prin Epicleză. Din punct de vedere istoric epicleza este atestată în liturgiile mozarabe, galicane și celtice. O epicleză o găsim prezentă și în Tradiția Apostolică a Sfântului Ipolit al Romei, la sfârșitul secolului III. Începând din acest moment, asistăm la un proces de descreștere a epiclezei în Occident, sub influența teologiei sacramentale a Sfântului Ambrozie al Milanului – „De Sacramentis”. Așa se face că în liturgia milaneză, cu toate că găsim prezentă epicleza, totuși nu o întâlnim sub aspectul explicit de invocare a Sfântului Duh. În timp ce în Occident asistăm la o descreștere pnevmatologică, în Orient observăm o creștere a conștiinței creștine față de Persoana și acțiunea Sfântului Duh în Biserică. Această conștiință este mărturisită clar de Sfântul Chiril al Ierusalimului și de către Sfântul Vasile cel Mare.

Biserica este plină de Duhul Sfânt pe de o parte, iar pe de altă parte, ea Îl cheamă și invocă permanent, continuu. Biserica este unită cu Iisus Hristos pe de o parte, iar pe de altă parte ea năzuiește și aspiră spre El, îl cheamă în rugăciunile ei. Deci nu este o unire statică, ci una dinamică ce aspiră și năzuiește tot mai sus. Sfântul Apostol Pavel – care spune că nu mai trăiește el ci Hristos trăiește în el, declară că: „toate le socotesc gunoaie, ca să dobândesc pe Hristos” sau „M-am făcut tuturor toate”. Cultul creștin are un caracter epiclectic. Tot cultul ortodox este o epicleză în sine, o chemare și o invocare a Duhului Sfânt, dar mai cu seamă Tainele, care nu sunt numai repetiția unor formule și rânduiele, ci ocazii și prilejuri pentru reînnoirea chemării și pogorării Sfântului Duh. Cu alte cuvinte, așa cum am mai spus, fiecare Taină are propria sa Cincizecime, Epicleza ei – care este rugăciunea adresată Tatălui pentru ca El să trimită Duhul Sfânt. Epicleza este o mărturisire liturgică a dogmei. Toate rugăciunile Liturghiei au un caracter epiclectic, atât cele anterioare Epiclezei euharistice cât și cele după această consacrare în care ne rugăm ca Tatăl să primească sacrificiul nostru și să trimită credincioșilor plenitudinea harului Său. Prin urmare, Sfintele Taine sunt o continuă epicleză a Bisericii și o continuă Cincizecime.

„Biserica cheamă Duhul prin toate manifestările sale cultice, dar mai cu seamă prin Taine. În acest sens vorbim de epicleza Botezului, prin care cel botezat se face membru al Trupului tainic, de epicleza Mirungerii, Cincizecimea personală, prin care o ființă umană devine harismatică, creatură nouă, de epicleza Pocăinței, a Hirotoniei, a Nunții, a Maslului, prin care toate se sfințesc și se înalță. Însuși gestul pe care-l face creștinul când se însemnează

¹² Anca Manolache, *Op. cit.*, pag. 54

cu Sfânta Cruce, este un act epicletic care transformă pe creștin în cruce vie a lui Iisus Hristos. Orice sacrament și în consecință, orice act spiritual creștin posedă mica sa Cincizecime, ungerea Duhului pentru că toate au o intenție epicletică.”¹³.

Așadar, „Euharistia permite comunității să participe la Cincizecime, fiindcă fiecare credincios se împărtășește nu doar de Iisus Hristos, ci și de Duhul Sfânt: „Trimită Duhul Tău cel Sfânt peste noi și peste aceste daruri” spune epicleza. Numai întrucât Sfântul Duh răspunde la Epicleza Bisericii și coboară peste comunitate, ca în ceasul al treilea la Cincizecime peste Apostoli darurile se prefac în Trupul și Sângele Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Înainte de împărtășire, preotul cere iarăși pentru noi nu doar învrednicirea de împărtășire cu Trupul și Sângele Domnului ci și cu Sfântul Duh, pentru că poporul mărturisește după împărtășire: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel ceresc” sau „Unirea credinței și împărtășirea Sfântului Duh...” Trimiterea Duhului Sfânt nu se întâmplă izolat și automat fără epicleza comunității și, de aceea, în Ortodoxie nu se poate săvârși Euharistia fără participarea comunității”¹⁴.

În Biserica Romano-Catolică exista practica veche de a săvârși Liturghia fără prezența comunității. Prin aceasta, se urmărea tendința de a se despărți Euharistia de comunitate. Preotul se plasează (aici, în acest context) într-o relație deasupra comunității. La Conciliul II Vatican s-a făcut un efort de a se depăși această separație, dispunându-se să nu se mai facă Liturghie în absența credincioșilor. Conform doctrinei catolice Iisus Hristos se aduce jertfă numai prin preot, nu și prin comunitate. Totul se petrece pentru comunitate, dar nu prin comunitate, ci deasupra ei. Comunitatea nu-și adaugă jertfa ei la jertfa lui Iisus Hristos. Nu se produce o osmoză între aceste jertfe. Pentru aceasta s-a eliminat și Epicleza, considerându-se că Iisus Hristos nu are nevoie să cheme pe Duhul pentru a se aduce pe Sine jertfă tatălui Său. Acum se încearcă în noile anafore ale Liturghiei romane să se scoată în evidență acțiunea Duhului Sfânt, sau mai bine zis se încearcă o conștientizare a prezenței Duhului Sfânt în Biserică.

În Sfânta Liturghie ortodoxă, Domnul Iisus Hristos atrage și comunitatea în jertfa Sa. El este mai presus de comunitate dar și în comunitate. Pentru că jertfa este a comunității, este invocat Duhul Sfânt să prefacă elementele oferite și să le asimileze în Trupul Domnului. După primirea lui Iisus Hristos euharistic, Biserica se roagă pentru o continuă înaintare și creștere în Iisus Hristos. La catolici s-a renunțat la epicleză pentru că s-a socotit că nu poate fi vorba de o sporire a Bisericii, căci tot ce poate avea Biserica, are din totdeauna în mod deplin desfășurat. La protestanți s-a renunțat la epicleză, pentru că s-a trăit exclusiv din nădejdea eshatologică a unirii cu Iisus Hristos în viața viitoare. Mișcările harismatice contemporane, în măsura în care nu-și unesc glasul rugăciunii lor cu glasul rugăciunii Bisericii ci se detașează de ea, nu pot afla pe „Vistierul bunătăților și dătătorul de viață”, deoarece primirea Duhului are caracter comunitar, eclezial. În acest sens, Ortodoxia are un caracter epicletic. Duhul Sfânt este permanent și pretutindeni lucrător în Biserică și în membrii ei, nu doar în actul propriu zis al Sfințelor taine. Toată Liturghia ortodoxă este o epicleză, un apel adresat lui Dumnezeu pentru ca El să realizeze ceea ce sacrificiul Fiului Său unic a făcut posibil venirea mântuitoare a împărăției. Toate rugăciunile rostite de preot în timpul Sfintei Liturghii sunt o cerere și o invocare permanentă și continuă pentru transmiterea și trimiterea Sfântului Duh. Slujitorii se roagă să dobândească vrednicia duhovnicească a slujirii prin „sălășluirea Duhului celui bun al harului peste ei, peste darurile ce sunt puse înainte”. Așadar, Epicleza este punctul culminant al întregului canon euharistic.

¹³ Arhim. Dr. Vasile Miron, *Op. cit.*, pag. 177

¹⁴ Episcop Nicolae Popovici, *Epicleza euharistică*, Editura „Nemira”, București, 2003, pag.35

II. Temeiurile scripturistice și patristice ale Epiclezei euharistice

În Liturgia romană epicleza premerge cuvintelor de instituire iar în Liturgia bizantină ea urmează acestora. Sfântul Ioan Damaschin în capitolul al IV – lea a Dogmaticii sale susține că „pâinea punerii înainte, vinul și apa, prin invocarea și pogorârea Sfântului Duh, se prefac în chip supranatural în Trupul și Sângele lui Hristos”¹⁵. Au fost și teologi romano-catolici ce au recunoscut eficacitatea și necesitatea Epiclezei, cum ar fi preotul Eusebie renaudot, recunoscut prin traducerea și publicarea unui mare număr de liturghii orientale.

Din mărturiile celor doi sfinți evangheliști sinoptici – Matei și Marcu, aflăm că cei doi termeni: εὐλογεῖν (a binecuvânta) și εὐχαριστεῖν (a mulțumi), exprimă unul și același lucru. Când descrie minunea înmulțirii pâinilor, într-un caz folosește verbul a binecuvânta – când înmulțește cele cinci pâini și doi pești (Matei 14, 19) iar în celălalt caz – când înmulțește cele șapte pâini (Matei 15, 36), folosește verbul a mulțumi. Și într-un caz și în altul efectul este același: înmulțirea minunată a pâinilor¹⁶. Aceeași termeni îi întrebuițează și ceilalți doi evangheliști, fără să existe vreo deosebire de fond între cele două cuvinte. Când a luat pâinea și vinul și le-a dat Apostolilor, ele erau deja prefăcute în Trupul și Sângele Lui. Deci Trupul Domnului era prezent înainte de a –L frânge și atunci actul prefacerii trebuie căutat în intervalul de timp dintre „luare” și „frângere” și acesta este actul „binecuvântării”. La fel și cu vinul din pahar s-a întâmplat aceeași situație. Sângele Domnului a fost în pahar de „dare” și prin urmare, taina prefacerii s-a produs exclusiv prin actul „binecuvântării”, respectiv al „mulțumirii”¹⁷. Așadar, cuvintelor de instituire nu le revine nici o putere operativă, sfințitoare, cum susțin teologii catolici, ci numai un rol vestitor, informativ declarativ și didactic. Deci, în concluzie, la Cina cea de Taină prefacerea a fost săvârșită de către Mântuitorul Iisus Hristos prin binecuvântare. Această binecuvântare a fost însoțită de cuvinte rămase, necunoscute nouă. Sfântul Ciprian – Episcopul Cartaginei spune că noi am putea bea sângele lui Iisus Hristos dacă Hristos n-ar fi băut El mai întâi paharul. La fel spine și Fericitul Augustin și Teofilact al Bulgariei, Eutimie Zigabenu și Toma D’Aquino în „Suma Theologica”.

Paralelismul dintre minunea întrupării și minunea prefacerii în Sfânta Euharistie îl găsim exprimat cel mai pastic și mai convingător la Sfântul Ioan Damaschin: „Cum va fi mie aceasta, zice Sfânta Fecioară, de vreme ce eu nu știu de bărbat? Arhanghelul Gavriil răspunde: Duhul Sfânt Se va pogori peste tine... Și acum mă întrebi cum pâinea se face Trupul iar vinul și apa Sângele lui Hristos? Ți-o voi spune eu. Duhul Sfânt se pogoară peste ele și face pe acelea ce sunt, mai presus de cuget și de cuvânt”¹⁸. Textul paulin care ne dă chintesența Epiclezei sună astfel: „Paharul mântuirii pe care îl binecuvântăm, nu este oare împărțirea cu Sângele lui Hristos?” (I Corinteni 10, 16). Primul care dă amănunte despre ritualul Sfintei Liturghii și anume despre binecuvântarea elementelor naturale: pâine, vin și apă este Sfântul Iustin Martirul și Filozoful în Apologia I, capitolul 65¹⁹. A doua mărturie despre existența rugăciunii Epiclezei în cult ne-o oferă Sfântul Irineu în opera sa „Adversus haereses”. La el întâlnim pentru prima dată termenul tehnic de *Epicleză*. Și părinții capadocieni împreună cu Sfântul Atanasie cel Mare fac mențiuni referitoare la Epicleză. Sfântul Chiril al Ierusalimului este un promotor activ al Epiclezei, în cele cinci cateheze mistagigice, îndeosebi în ultima dintre ele, care cuprinde un scurt comentariu al Liturghiei

¹⁵ Sfântul Ioan Damaschin, *Dogmatica*, traducere în limba română, de Pr. Dumitru Fecioru, Editura „Scripca”, București, 1993, pag. 166

¹⁶ Episcop Nicolae Popovici, *Op. cit.*, pag. 42

¹⁷ *Ibidem*, pag. 44

¹⁸ Sfântul Ioan Damaschin, *Op. cit.*, pag. 165

¹⁹ Sfântul Iustin Martirul, *Apologia I*, cap. 65, traducere în limba română de Pr. Prof. Olimp Căciulă, în colecția PSB, vol.II, *Apologeți de limbă greacă*, București, 1980, pag. 70

Sfântului Iacob. În aceasta din urmă el spune astfel: „După ce ne-am sfințit prin aceste imne duhovnicești, rugăm pe Iubitorul de oameni Dumnezeu să trimită Duhul cel Sfânt peste cele puse înainte, spre a face pâinea Trup al lui Hristos iar vinul, Sânge al lui Hristos. În adevăr, acelea de care s-a atins Sfântul Duh s-au sfințit și s-au prefăcut²⁰. Și Liturgia romană a avut epicleză până în secolul V, însă când au apărut scrierile Sfântului Ambrozio și ale Fericitului Augustin care subliniau pentru prima dată că prefacerea se săvârșește prin rostirea cuvintelor Domnului, s-a renunțat la ea. Și Liturgia galicană, milaneză și mozarabă, aveau epicleză. Romano-catolicii au încercat să obiecteze, afirmând că acele cuvinte de instituire ale Domnului („Luați mâncați...” și „Beți dintru acesta toți...”), sunt rostite cu glas înalt, pe când Epicleza se rostește în taină, iar cuvântul Amin, pe care poporul îl repetă de fiecare dată, înseamnă o mărturisire de credință față de prezența lui Iisus Hristos euharistic.²¹ În Liturgiile lui Nestorie și Teodor de Mopsuestia întâlnim epicleza la sfârșitul rugăciunii euharistice, iar în liturgiile siriace (care au douăsprezece anaforale de schimb), lipsesc atât cuvintele de instituire cât și epicleza. Învățătura Bisericii Ortodoxe despre puterea sfințitoare a Epiclezei este întărită ca pe o stâncă de granit de hotărârile Sinodului VII Ecumenic²².

III. Explicarea Epiclezei după Nicolae Cabasila

După ce a rostit Epicleza, Taina Sfântă s-a săvârșit, Darurile s-au sfințit și Jertfa s-a efectuat, iar marea victimă a Mielului junghiat se vede zăcând pe Sfânta Masă. Acum pâinea nu mai este o închipuire a Trupului Domnului, sau numai o icoană orisimbol al mântuitoarelor patimi, ci este Însuși Trupul Stăpânului cel atotsfânt, Trupul și Sângele care s-a zămislit de la Duhul Sfânt, s-a născut din Sfânta Fecioară, a fost îngropat, a înviat a treia zi, s-a înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta Tatălui, după cum mărturisesc textele rugăciunilor: „Aducându-ne aminte așadar de această poruncă mântuitoare... (Anamneza este inclusă în Epicleză) sau: „Ia aminte Doamne, din înălțimea Sfântului Tău locaș și vino ca să ne sfințești pe noi...”²³. Jertfa se împlinește în clipa în care se sfințesc darurile. Sfințirea darurilor este, adică, momemntul în care se realizează, de fapt aducerea sau oferirea lor: „Căci aceasta înseamnă a fi aduse darurile: a fi sfințite” – afirmă Nicolae Cabasila. Iar sfințirea darurilor nu înseamnă nimic altceva decât primirea lor de către Mântuitorul. „Și cum primește Hristos darurile noastre? Sfințindu-le și prefăcându-le în Trupul și Sângele Său”²⁴. Când spunem că Mântuitorul nostru Iisus Hristos primește darurile noastre trebuie să înțelegem că El acceptă ca acestea să se prefacă în Sfântul Său Trup și Sânge și le încorporează, adică le asimilează la Sfânta Sa umanitate, cu care s-a jertfit și a pățimit pentru lume. În acest sens trebuie înțelese cuvintele: „Ca Domnul Dumnezeu nostru, Cel ce le-a primit pe dânsle în sfântul, cel mai presus de ceruri și dumnezeiescul Său Jertfelnic...”

În susținerea teoriei lor despre prefacerea cinstitelor daruri la cuvintele „Luați, mâncați...” și „Beți dintru acesta toți...”, romano-catolicii invocă un citat din Omilia I a Sfântului Ioan Gură de Aur despre trădarea lui Iuda, pe care-l interpretează tendențios ca argument împotriva Epiclezei. Iată cum sună textul Omiliei: „Cuvintele Acesta este Trupul Meu preface cele puse înainte, după cum cuvântul acela care zice: Creșteți și vă înmulțiți,

²⁰ Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Cateheza a V – a mistagogică*, traducere în limba română de Pr. Prof. Dumitru Fecioru, în colecția „Cateheze”, E.I.B.M.B.O.R., București, 2003, pag. 361

²¹ Arhim. Dr. Vasile Miron, *Op. cit.*, pag. 180

²² *Ibidem*, pag. 181

²³ Simeon Stoica, *Liturgia creștină din sec. al II –lea, descrisă de Sf. Iustin Martirul și Filozoful, în raport cu Liturgia ortodoxă de astăzi*, în rev. „Ortodoxia”, an. XII, nr. 1/1960, pag. 73

²⁴ Nicolae Cabasila, *Tâlcuirea Dumnezeieștii Liturghii*, cap. XLVII, traducere în limba română de Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, E.I.B.M.B.O.R., București, 1989, pag. 99

umpleți pământul... a fost rostit o singură dată, însă activează de-a pururea”²⁵. Această imagine plastică este o simplă analogie a ceea ce s-a întâmplat la Cina cea de Taină, după ce Mântuitorul a binecuvântat pâinea și vinul și a ceea ce se săvârșește pe Sfânta Masă, în fiecare Sfântă Liturghie în momentul Epiclezei.

Epicleza este o condiție sine qua non a sfințirii Darurilor, tot așa de necesară pentru acest act, ca și protecția și altarul. Este același lucru care se întâmplă cu iertarea păcatelor, în ordinea soteriologică. Deși mântuirea a fost acordată lumii în general (în mod gratuit) prin moartea pe Cruce a Domnului, totuși pentru aplicarea ori însușirea ei individuală este neapărată nevoie de contribuția personală a fiecăruia dintre noi, adică de credință și de rugăciunea de dezlegare a păcatelor, rostită de către preotul duhovnic.

Nu trebuie să ignorăm ori să minimalizăm valoarea rugăciunii și rolul ei în cult. Însuși noțiunea de rugăciune presupune că noi suntem conștienți de neputința noastră și de atotputernicia lui Dumnezeu, Căruia ne rugăm. Apoi trebuie să credem în eficacitatea și eficiența rugăciunii preoțești, pentru că în preot nu lucrează omul, ci harul dintr-însul, adică Domnul Iisus Hristos Însuși – Care este izvorul și puterea preoției²⁶.

Epicleza, adică rugăciunea de invocare o întâlnim la toate Sfintele Taine și ierurgii. Dacă ne îndoim de efectul epiclezei din Liturghie, atunci ar urma că trebuie să ne îndoim și de efectul tuturor Tainelor și ierurgiilor care se săvârșesc tot prin rugăciune. Ar trebui să punem la îndoială eficacitatea Sfântului Mir, valabilitatea preoției, puterea expiatoare a mărturisirii. Însă și Biserica romano-catolică are în formularul Liturghiei ei o epicleză, sau mai bine zis, o rugăciune corespunzătoare Epiclezei din Liturghia ortodoxă, cu excepția faptului că puterea lucrătoare în actul prefacerii o au cuvintele de instituire.

În timpul sfințirii darurilor are loc taina prefacerii – nota caracteristică a jertfei. Sinoadele Constantinopolitane de la anii 1156 și 1158 (acesta din urmă a dat și un Sinodicon) au consfințit că jertfa de pe Cruce a fost adusă nu numai Tatălui și Sfântului Duh, ci Sfintei Treimi în general, deci și Fiului, iar Liturghia nu este numai o reprezentare simbolică a patimii Domnului, ci o Jertfă în adevăratul sens al cuvântului, fiind în esența ei, una și aceeași cu jertfa de pe Cruce. Actul de jertfă are loc în momentul sfințirii darurilor.²⁷

Jertfa adusă în Liturghie este o jertfă adevărată și nu este deosebită numeric de cea de pe Golgota ci identică cu ea. Această jertfă constă în prefacerea pâinii în Mielul, care a fost junghiat odată. Deci are loc o prefacere, iar nu o junghiere. Și în cazul jertfei de pe cruce a avut loc o prefacere. Prefacerea a făcut ca în locul Mielului nejunghiat să avem unul junghiat iar în cazul jertfei din Liturghie, prefacerea face ca în locul pâinii nejerfite să avem trupul lui Iisus Hristos cel junghiat pe Cruce. Deci, multiplicitatea Liturghiilor nu trebuie să nestrecoare în minte ideea că există mai multe jertfiri ale Trupului Domnului. Liturghiile și elementele de pâine și vin pot fi multe și prefacerea poate avea loc de mai multe ori în aceeași zi, însă Trupul lui Iisus Hristos, în care se prefac ele este totdeauna unul și același. Și după cum există un singur Trup al Domnului, tot așa există numai o singură junghiere sau jertfire a acestui trup adică cea care a avut loc pe Cruce. Deci nu există o nouă junghiere sau jertfire acestui trup adică cea care a avut loc pe Cruce. Deci nu există o nouă junghiere ori jertfire sângeroasă a lui Iisus Hristos, ci actul prefacerii conferă Liturghiei valoarea și caracterul de jertfă adevărată. Așadar este vorba de unul și același dar de jertfă.

Prefacerea este clipa sau punctul culminant al Liturghiei în care jertfa liturgică se identifică în mod real ce cea de pe Golgota. Ea nu este o repetare, o reînnoire și nici o reproducere a acesteia, adică nu este un nou act de jertfire fizică și dureroasă a lui Iisus

²⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia I despre trădarea lui Iuda*, cap. IV, traducere în limba română de Episcopul Melchisedec al Romanului, în volumul „Șaizeci și patru de cuvinte sau predici ale celui dintru Sfinți Părintelui nostru Ioan Chrysostomul”, București, 1893, pag. 449

²⁶ Pr. Dr. Gheorghe Ispas, *Op. cit.*, pag. 104

²⁷ Arhim. Dr. Vasile Miron, *Op. cit.*, pag. 182

Hristos căci, spune Sfântul Apostol Pavel: „Iisus Hristos cel ce a înviat din morți nu mai moare” sau o transformare mistică dar reală a lui Iisus Hristos – cum vor învăța mai târziu unii teologi apuseni, ca Joannes De Lugo și Leonardus Lessius (sec. XVII), ci este o actualizare în mijlocul nostru a prezenței lui Iisus Hristos cel jertfit odată ori o actualizare a faptului crucii, istoricește, unic.²⁸

Jertfa liturgică este identică nu doar cu Jertfa Crucii, ci și cu jertfa adusă la Cină, căci aceasta din urmă nu este decât o jertfire reală, dar anticipată și mistică, în chip nesângeros, a Trupului care va avea să se jertfească peste puțină vreme în mod sângeros pe Cruce. Deci este o prezență, consistentă, substanțială și obiectivă a aceluiși Iisus Hristos, Care se jertfește cu adevărat: în chip nesângeros la Cină, în chip sângeros pe Cruce și iarăși în chip nesângeros în Sfânta Liturghie. Între Jertfa Mântuitorului de pe Cruce și Jertfa liturgică există deosebiri referitoare la formă, la participare, la loc și timp.

1 – Ca formă: Jertfa de pe Golgota s-a adus în chip sângeros, iar în Liturghie se aduce în mod sacramental, nesângeros sub înfățișarea văzută a pâinii și a vinului.

2 – Ca participare: Jertfa de pe Cruce a fost adusă de Iisus Hristos singur, pentru mântuirea tuturor oamenilor, pe când cea din Liturghie este adusă nu doar din partea Lui, ci și din partea Bisericii sau a obștii credincioșilor. Deci și Biserica jertfește împreună cu Domnul nostru Iisus Hristos.

3 – Ca loc: Jertfa de pe Cruce s-a dus într-un singur loc și o singură dată pentru totdeauna, pe când jertfa din Liturghie se aduce de-a pururi și pretutindeni pe sfintele noastre altare²⁹. Drept urmare, vom susține cu toată tăria și convingerea că Sfânta Liturghie este mijlocul de aplicare individuală a roadelor Jertfei universale și generale de pe Cruce.

Încheiere

Așadar, importanța și semnificația Euharistiei sunt fundamentale și maxime pentru viața omului, pentru viața lumii, căci ea este unirea cea mai înaltă care se poate realiza între om și Domnul nostru Iisus Hristos, cu Dumnezeu, în Împărăția Sa. Dumnezeiasca Împărtășanie din cadrul Sfintei Liturghii care se săvârșește în Biserică pentru credincioși, ne unește cu Mântuitorul Iisus Hristos și pe noi unii cu alții, deoarece toți credem în Unicul Hristos – Care este ieri, azi și în veci Același și prin Care ne împărtășim cu aceleași Sfinte Taine. Ea este Taină a Bisericii și a unității Bisericii fiindcă în ea se pecetluiește unitatea de credință încununând Liturghia Cuvântului. Ea susține creșterea permanentă a creștinilor în Hristos, în Trupul Său tainic – Biserica – în comuniunea iubirii cu Iisus Hristos și între ei, Euharistia fiind prin aceasta un sacrament al împăcării³⁰, al iubirii și a unității profunde a oamenilor în Domnul nostru Iisus Hristos, a mântuirii în El și prin El, așa după cum am mai spus în acest studiu. Unitatea creștină trebuie să se răsfrângă asupra lumii întregi, pentru ca să se pregătească în acest chip unitatea eshatologică pe care Sfânta Împărtășanie o prefigurează, Împărăția lui Dumnezeu cea veșnică pe care o pregustăm încă din viața această terestră și care nu este o comuniune umană, ci o unitate în Dumnezeu, în plenitudinea adevărului și în bucuria Împărăției³¹ - această concepție ar trebui să asigure ecumenicitatea sau gândirea și

²⁸ Episcop Nicolae Popovici, *Op. cit.*, pag. 44

²⁹ Arhim. Dr. Vasile Miron, *Op. cit.*, pag. 183

³⁰ Pr. Dr. Gheorghe Petraru, *Euharistia – Taina Unității Bisericii și a mântuirii în Hristos*, în rev. “Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Anul LIX, Nr.10-12, Octombrie-Decembrie (1983), pag. 642.

³¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Jertfa lui Hristos și spiritualizarea noastră prin împărtășirea de ea în Sfânta Liturghie*, în “ortodoxia”, XXXV, 1983, nr. 1, pag. 115.

mișcarea ecumenică Bisericii cea una după cum și Hristos – Adevăratul Dumnezeu – doar Unul este!...

Încheiem cu constatarea că Euharistia actualizează într-un dinamism convergent, spre plenitudinea existenței, marile potențialități umane care semnifică și simbolizează ceea ce trebuie să devină lumea adică o dăruire și un imn de laudă adus, neîncetat, Creatorului; o comuniune universală în Trupul Domnului Iisus Hristos, o împărăție a dreptății, a iubirii și a păcii în Duhul Sfânt, pentru unitatea și mântuirea tuturor în Iisus Hristos Domnul și prin Iisus Hristos, ajungând, astfel, la desăvârșirea noastră cu ajutorul Sfintei Euharistii căreia îi descoperim, în acest fel, valoarea ei duhovnicească de neprețuit.

Drd. Stelian Gomboș